

Снежик О. П.,

Національний технічний університет України "КПІ", м. Київ

КОНЦЕПТ MARIAGE У ЦІННИСНО-МАРКОВАНИХ ВИСЛОВЛЕННЯХ

У статті здійснюється інтерпретативний аналіз ціннісно-маркованих висловлень (прислів'їв, афоризмів, цитат), які виражають концепт MARIAGE у французькій мові.

Ключові слова: концепт, культурний концепт, національний концепт, асоціація, стереотип, фразеологізм, прислів'я, паремія, афоризм, цитата.

В статті осущестляється інтерпретативний аналіз ціннісно-маркованих висказувань (пословиц, афоризмов, цитат), которые выражают концепт MARIAGE во французском языке.

Ключевые слова: концепт, культурный концепт, национальный концепт, ассоциация, стереотип, фразеологизм, пословица, паремия, афоризм, цитата.

The article deals with interpretive analysis of value marked utterances (proverbs, quotations) which express MARIAGE concept in the French language.

Key words: concept, cultural concept, national concept, association, stereotype, proverb, paremiya, quotations.

Постановка проблеми. Будучи одним із центральних конструктів у мові та культурі, концепт MARIAGE привертає увагу вчених різних галузей знання. Так, для юристів MARIAGE – це контракт. Антропологи розглядають MARIAGE як систему зв'язування двох родин, двох груп споріднених людей. З етичної точки зору – це інститут будь-якого суспільства, метою якого є врегулювання сексуальності та репродукції. Усі ці аналітичні визначення не враховують, однак, того, що кожне суспільство, кожна релігія, кожна культура й навіть кожне подружжя додають до розуміння цього складного феномену. Крім того, концепт MARIAGE постійно змінюється, еволюціонує з історичним розвитком кожного окремого суспільства.

Відразу зазначимо, що якщо в українській мові для позначення понять "шлюбу", "весілля", "одруження", "заміжжя" існують окремі слова, французькою мовою слово *mariage* означає як весілля, так і шлюб, одруження, заміжжя. Тому ми вживаємо усі ці варіанти перекладу, в залежності від контексту.

Інститут шлюбу (одне із значень французького *mariage*), будучи загальнолюдською "універсалією" – домінуючою й чи не єдиною можливою формою соціального життя, хоча й вкрай варіативною, характеризується національною специфікою. Норми шлюбної і сімейної поведінки, як і інші інституційні норми, стають безумовними традиціями, які спрямовують спосіб життя й спосіб мислення до певного руслу.

Шлюб залишається досить популярним соціальним інститутом у сучасному французькому соціумі, хоча і дещо втрачає позиції з 2000 р. Так, за даними Інституту статистики та економічних досліджень Франції (INSEE), за 2010 р. було укладено близько 250 000 шлюбів при населенні у 65 млн., що складає 3,8 % на 1000 осіб.

До того ж, на сучасному етапі розвитку французького суспільства, традиційна модель шлюбу зазнала докорінних змін. Сьогодні характерною є наявність багатьох варіантів спільного мешкання, які є легітимними й поширеними: *le mariage civil* – офіційний шлюб; *PACS (Pacte civil de solidarité)* – угода, що регулює юридичні стосунки осіб, які не перебувають в офіційному шлюбі, у тому числі й одностатевих пар; *l'union libre (le concubinage)* – співмешкання, громадянський шлюб.

Як зазначає INSEE: "En 2010, trois Pacs ont été conclus pour quatre mariages célébrés. Alors que le nombre de Pacs conclus progresse de 13 % par rapport à 2009, la baisse du nombre de mariages, entamée avant l'apparition du Pacs, se poursuit en 2010. L'âge au premier mariage continue d'augmenter et atteint 29,8 ans pour les femmes et 31,7 ans pour les hommes" [8].

Аналіз основних досліджень і публікацій. У сучасних лінгвістичних студіях досліджувались лінгвокультурологічні (А. А. Плотникова, О. В. Тищенко) й міжкультурні (І. Корчагіна, П. Фесте) аспекти весільної лексики та вивчалися її семантичні особливості (М. Джонсон, Дж. Лакофф). Частково були встановлені семантичні аспекти опису ситуації одвінчання в американській художній прозі (Л. Б. Овакімян) та мовні засоби відображення ситуації "зміна матримоніального стану" в англійській художній прозі ХХ століття (В. В. Якуба). Окремо висвітлювалися особливості весільної комунікації (Дж. Маккоулі, Б. М. Хагет), яка в рамках теорії мовленнєвих актів (Дж. Остин, Дж. Серль) визначається як типовий декларатив. Останнім часом інтерес дослідників зосереджений й на вивченні різних аспектів концепту "Семья" / "Family" / "Famille" на матеріалі російської, французької, англійської, турецької та татарської мов (З. А. Биктагірова, Ю. В. Железнова), а також дискурсу сім'ї (А. А. Бігарі). Проводиться дослідження старих та нових стереотипів *mariage à la française* (М. Р. Гареева).

Однак, у проведених дослідженнях когнітивний і лінгвокогнітивний аспекти концепту MARIAGE та вербальні й невербальні засоби його реалізації не отримали комплексного висвітлення, а вивчалися лише фрагментарно.

Таким чином, **актуальність** роботи зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на розгляд лінгвокультурних концептів у перспективі синтезу їхніх когнітивних характеристик і дискурсивних параметрів; високою значущістю лінгвокультурного концепту MARIAGE для французької культури; недостатністю існуючих дослідницьких підходів до опису виділеного концепту; потребою детального й комплексного вивчення концепту MARIAGE, який є фрагментом окремої концептосфери.

Мета статті – здійснити інтерпретативний аналіз ціннісно-маркованих висловлень (прислів'їв, афоризмів, цитат), які виражають концепт MARIAGE у французькій мові.

Об'єктом дослідження є концепт MARIAGE, що знаходить свою вербальну реалізацію у французькій мові та культурі.

Предметом дослідження виступають особливості цієї реалізації.

Матеріалом дослідження були: дані франкомовних (тлумачних, синонімічних, аналогічних, фразеологічних) словників, а також словників прислів'їв та приказок; матеріали мережі Інтернет тощо.

Мета, завдання роботи та зібраний фактичний матеріал зумовили вибір методики аналізу, яка ґрунтується на засадах лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного підходів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що реалізація концепту MARIAGE у французькій мові вперше аналізується з урахуванням останніх досягнень лінгвокогнітології, лінгвокультурології, гендерної граматики, а також соціологічних та феміністичних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Дослідження, які проводяться в рамках сучасної когнітивної лінгвістики, ясно показують, що концепт тісно пов'язаний з асоціативним простором (полем) імені, в ньому проявляючись. Асоціативна організація зв'язків у найпростішій формі репрезентує одну з моделей зберігання знань в пам'яті людини, вона мислиться як певна форма семантичних сітей, які існують у свідомості. З кожним вузлом семантичної сітей у довгочасній пам'яті людини пов'язані відомості, які асоціативно з ним разом збуджуються, а відтак, під час визначення (встановлення) місця якогось поняття з довгочасної пам'яті водночас "витагаються" вся відома інформація й факти, з даним поняттям зв'язані [6, с. 169].

Отже, кожна одиниця має певний набір потенційно "можливих векторів" асоціацій. Які саме вектори обираються представником тієї чи іншої національно-лінгво-культурної спільноти, чому саме той, а не інший, – залежить від національно-культурної специфіки, за цим стоїть "стереотип" (у широкому сенсі), або – якщо для нас нерелевантна передбачуваність певних асоціацій – *національний концепт*, який може бути визначений наступним чином: "**Національний концепт** – найзагальніша, максимально абстрагована, але конкретно репрезентована (мовний) свідомості, піддана когнітивній обробці ідея "предмету" у сукупності усіх валентних зв'язків, відмічених національно-культурною маркованістю" [5, с. 268].

Варто згадати у цьому зв'язку відоме визначення Ю. С. Степанова, яке відбиває лінгвокультурний підхід до розуміння концепту, й згідно з яким, концепт є базовою одиницею культури, її концентратом, "основним осередком культури в ментальному світі людини" [7, с.43].

Розглядаючи концепт як об'ємну конструкцію зі складною структурою, вчений пише, що "до структури концепту входить все те, що й робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія); стиснута до основних чинників змісту історія; сучасні асоціації; оцінки тощо" [Там само].

Інший російський вчений, В. І. Карасик слушно зауважує, що головне в концепті – це "багатомірність і дискретна цілісність смислу" [2, с. 118].

Ми поділяємо такий погляд вченого на структуру концепту, до якої входять, щонайменше, три складові: предметно-образна, понятійна й ціннісна. Образна складова концепту – це зорові, слухові, тактильні, смакові, такі, що сприймаються нюхом характеристики предметів, явищ, подій, відображених у нашій пам'яті. Понятійна складова – це мовна фіксація концепту, його позначення, опис, ознакова структура, дефініція, порівняльні характеристики по відношенню до інших концептів, які ніколи не існують ізольовано. Ціннісна складова концепту – важливість цього психічного утворення як для індивідуума, так і для колективу; визначальна для того, щоб концепт можна було виділити [3, с. 127].

Отже, якщо когнітивні концепти – це індивідуальні змістовні ментальні утворення, які структурують і реконструюють оточуючу дійсність, то культурні концепти – це колективні змістовні ментальні утворення, які фіксують своєрідність відповідної культури. Дуже важливо те, що культура фіксується у різних формах, серед яких для лінгвістів релевантні мовна свідомість і комунікативна поведінка, або мова і дискурс [4, с. 12]. У цьому плані найзначущою внутрішньою опозицією концептів є їх протиставлення як когнітивних і культурних одиниць, а якщо бути більш точним – лінгвокогнітивних і лінгвокультурних концептів [1]. З позицій когнітивної лінгвістики ми рухаємося від людини до культури, з позицій лінгвокультурології – від культури до людини [2, с. 30].

Розділяючи погляди російських когнітивістів, вважаємо, що під час аналізу лінгвокультурних концептів, яким є концепт MARIAGE, потрібно використовувати кілька дослідницьких процедур, серед яких – наступні прийоми: 1) семантичний аналіз слів, які називають імена концептів; 2) етимологічний аналіз цих імен; 3) семантичний аналіз переносних, асоціативних значень слів, які втілюють концепти; 4) інтерпретативний семантичний аналіз контекстів, у яких використовуються слова й словосполучення, що позначають й виражають концепти; 5) інтерпретативний культурологічний аналіз асоціацій, пов'язаних із певним концептом; 6) інтерпретативний аналіз ціннісно-маркованих висловлень (прислів'їв, афоризмів, цитат), які виражають певні концепти; 7) аналіз коротких творів, написаних інформантами на тему, відповідну змісту досліджуваного концепту; 8) аналіз асоціативних реакцій інформантів на вербальне позначення концепту [Там само, с. 33–34].

За даними фразеологічних словників, словників прислів'їв, приказок та цитат [9–12] ставлення французького народу до MARIAGE неоднозначне.

Основні стереотипи такі: MARIAGE (шлюб) – це помилка, незадоволення, тюрма, зашморг, страждання, сльози, отрута, смерть: *Se mettre (Se passer) la corde au cou: se marier. Enterrer sa vie de garçon: passer une dernière soirée avec des amis avant de se marier. De toutes les choses sérieuses, le mariage étant la plus bouffonne* (Beaumarchais). *Celui qui a inventé le nud du mariage a trouvé un bel et spécieux expédient pour se venger des humains, une chaussetrappe ou un filet pour attraper les bêtes; et puis les faire languir à petit feu* (Pierre Borel). *Il y a de bons mariages, mais il n'y en a point de délicieux* (La Rochefoucauld). *Il vaut mieux encore être marié qu'être mort* (Molière). *Aujourd'hui, il n'y a plus que les prêtres qui veulent se marier* (Louise de Vilmorin). *Au mariage et à la mort, le diable fait son effort. Dieu fait les gens et le diable les accouple. Deux beaux jours à l'homme sur terre, quand il prend femme et quand il l'enterre. Le mariage est sujet à de grandes révolutions. Tout nouveau, tout beau; mais en mariage c'est le contraire. La femme pleure avant le mariage, et l'homme après. Il y a plus de mariés que de contents. Le mariage est un sac où l'on trouve quatre-vingt-dix-neuf vipères et une anguille.*

MARIAGE – це рутинна, проза життя: *Le mariage est la traduction en prose du poème de l'amour. La première année nez à nez, la seconde bras à bras et la troisième cul à cul. Les mariages se font au ciel et se consomment sur la terre* (Antoine Loisel).

З іншого боку, шлюб необхідний, немає нічого кращого за шлюб: *Le mariage est un mal, mais c'est un mal nécessaire. Le mariage est le plus grand des maux et des biens. Le mariage tel qu'il est est une singulière chose, mais après tout, on n'a encore rien trouvé de mieux* (Henri Frédéric Amiel).

Жінка має поспішати зі шлюбом, інакше, якщо вона незаміжня після 25 ставлення до неї – негативне: *Coiffer sainte Catherine: pour une femme, atteindre l'âge de 25 ans sans être mariée. Une vieille fille: femme d'un âge avancé qui n'a jamais été marié ou n'a jamais vécu avec un homme.*

Щасливі батьки, які мають синів, а не дочок, яких складніше видавати заміж: *Marie ton fils quand tu voudras et ta fille quand tu pourras.* Водночас: *Le premier enfant du chanceux est une fille.*

Разом з тим, поспішати зі шлюбом не варто, особливо чоловікам, треба добре обирати: *Qui se marie à la hâte se repent à loisir. Mariage prompt, regrets longs. Chaque chose pour un temps, mais le mariage pour la vie. Ne prends jamais femmes chez un cafetier, ni vache chez un meunier.*

Шлюб – це питання долі: *Le mariage est comme le melon, c'est une question de chance. Le mariage est une loterie. Les mariages se font au ciel. S'enrôler ou se marier ne se doit point conseiller.*

Краса – не головне у шлюбі, головне – спільність поглядів, інтересів: *Il faut chercher une femme avec les oreilles plutôt qu'avec les yeux. Trouver chaussure à son pied: trouver ce (celui, celle) qui convient. Il n'y a pas de grenouille qui ne trouve son crapaud. Le mariage de la carpe et du lapin.*

Гроші – важливі для шлюбу, але це – не головне. Для чоловіків часто шлюб – спосіб покращити матеріальне й соціальне становище: *Qui épouse la femme, épouse les dettes. Homme de paille veut une femme d'or. Qui se marie pour s'enrichir mange du sel pour s'empêcher d'avoir soif. La fortune de son père embellit la fille la plus laide. Une grosse dot est un lit plein de ronces. Mariage de gueux, la faim épouse la soif.*

Роль жінки / чоловіка амбівалентна, часто маркована негативно, особливо щодо подружньої вірності: *Avoir (Porter) des cornes: être trompé. Quand nous sommes jeunes, nous souhaitons de chastes épouses, sans savoir tout ce que nous coûtera leur vertu* (André Gide). *En mariage trompe qui peut. Mariage d'épervier: la femelle vaut mieux que le mâle. La femme pleure avant le mariage, et l'homme après. Un homme mal marié. Il vaudrait mieux qu'il fût noyé. L'homme est pour le purgatoire, la femme pour l'enfer. Qui a une femme a toutes les femmes; qui a toutes les femmes n'a pas de femme. Demande la fidélité à un chien, non à une femme. La femme est une catastrophe que Dieu fasse qu'il n'y ait aucune maison sans cette catastrophe. Epreuve de la virilité avant de prendre ta femme.*

Жінка має підпорядковуватися волі чоловіка: *La femme et l'œuf un seul maître veut. Une femme sans mari est un navire sans gouvernail.*

Багато жінок у домі – горе господареві: *Trois filles et leur mère: quatre démons à pour le père.*

До одруженої жінки-матері – шанобливе ставлення: *Dieu, voyant qu'il ne pourrait suffire à la tâche, décida de créer la mère.*

Наявність дітей у родині – важлива, жінка повинна мати дітей: *Tant qu'elle n'a pas accouché, la femme reste étrangère.*

Діти схожі на батьків: *Tel père, tel fils.*

У кожній родині свої закони: *Chacun baise sa femme à sa mode.*

У шлюбі краще жити окремо від батьків: *Autant de mariages, autant de ménages.*

У порівнянні з українцями, французи не такі забобонні, але кілька забобонів знайшли своє відображення у пареміях про весілля: *Mariage pluvieux, mariage heureux. Mariage au mois des fleurs, mariage de pleurs. S'il pleut le jour du mariage les écus rentreront dans le ménage. Qui se marie avec la pluie toute l'année pleure. Lorsqu'il pleut le jour des noces bientôt les époux se rossent.*

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що серед загальних особливостей проаналізованих фразеологізмів, прислів'їв, приказок та цитат, що наводяться спеціалізованими словниками можна виділити відбиття поглядів на шлюб патріархального періоду, а також їхню “селянську” забарвленість. Існування патріархату у французькій культурі обумовлює її андроцентричність, тобто об'єктивізацію оцінок з позиції чоловіка. Образ жінки постає як амбівалентний. Завжди позитивно оцінюється материнство, тоді як ролі дочки та жінки марковані переважно негативно. Останні розглядаються з точки зору батька та чоловіка. У цих ролях жінка виступає як залежна істота, що максимально реалізується засобом концептуальності метафор “Дочка – товар, що швидко псується”. Ці факти детермінують наявність опозиції “чоловік – жінка”.

Андроцентричність французької пареміології пояснюється впливом релігії. Християнство у своїй основі постулюють домінування чоловіків та старших (цим пояснюється влада батька над дочкою). Ці стереотипи зберігаються у вигляді народної мудрості, причому часто висловлюють застарілі погляди. Паремійна ментальність не завжди актуальна у цьому питанні, що може стати предметом подальших досліджень.

Література:

1. Воркачев С. Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа / Сергей Григорьевич Воркачев. – Краснодар : Изд-во Кубан. Гос. Технол. Ун-та, 2002. – 142 с.
2. Иная ментальность / В. И. Карасик, О. Г. Прохвачева, Я. В. Зубкова, Э. В. Грабарова. – М. : Гнозис, 2005. – 352 с.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
4. Красных В. В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология / Виктория Владимировна Красных. – М. : Гнозис, 2002. – 284 с.

5. Красных В. В. “Свой” среди чужих: миф или реальность? / Виктория Владимировна Красных. – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2003. – 375 с.
6. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина / Под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – 245 с.
7. Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры: Изд. 2-е. / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Академический Проект, 2001. – 990 с.
8. Статистичні дані Інституту статистики та економічних досліджень Франції INSEE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.insee.fr>.
9. Французско-украинский фразеологический словарь [уклад. Г. Ф. Венгреневская, М. А. Венгреневская]. – К. : Рад. шк., 1987. – 237 с.
10. Chollet I., Robert J.-M. Les expressions idiomatiques / Isabelle Chollet, Jean-Michel Robert. – P. : CLE International, 2008. – 224 с.
11. Dournon J.-Y. et autres. Le dictionnaire des proverbes et dictons de France / Jean-Yves Dournon. – P. : Hachette, 1986. – 350 p.
12. Maloux M. Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes / Maurice Maloux. – P. : Larousse, 2009. – 627 p.